

ΑΝΤΩΝΗΣ Δ. ΠΑΠΑΟΙΚΟΝΟΜΟΥ, PHD

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ, ΑΠΘ

***ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ, ΒΟΥΛΓΑΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ:
ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ***

Περίληψη

Η μελέτη εξετάζει τη διαμόρφωση της βουλγαρικής εθνικής ταυτότητας μέσα από ιστορικά και πολιτιστικά κείμενα, εστιάζοντας στην αντιπαράθεση μεταξύ ελληνικής και βουλγαρικής οπτικής σχετικά με τη Μακεδονία. Αναλύεται η ιστορική πορεία της Βουλγαρίας από την ίδρυσή της έως την Οθωμανική κατάκτηση, τον Απελευθερωτικό Αγώνα και τον σοσιαλισμό. Η ελληνική προπαγανδιστική ρητορική παρουσιάζεται έντονα επιθετική και μειωτική για τους Βουλγάρους, ενώ το βουλγαρικό αφήγημα εμφανίζεται μετριοπαθέστερο, παρά τις ιστορικές ανακρίβειες. Ειδική αναφορά γίνεται στην εκπαιδευτική πολιτική των δύο πλευρών και στην προπαγανδιστική τους δράση στη Μακεδονία. Η μελέτη καταλήγει ότι η ελληνική ρητορική, αν και έντονη, αποδυναμώνεται λόγω υπερβολής, ενώ η βουλγαρική προσέγγιση κερδίζει έδαφος μέσω επιστημονικοφανούς παρουσίασης και στατιστικών στοιχείων. Η εθνική ταυτότητα διαμορφώθηκε μέσα από συγκρούσεις, πολιτιστικές ανταλλαγές και πολιτικές εξελίξεις, με τον βουλγαρισμό να παραμένει καθοριστικό στοιχείο της βουλγαρικής ιστορικής συνείδησης.

Λέξεις κλειδιά: Βουλγαρισμός, προπαγάνδα, Μακεδονικό ζήτημα

Εισαγωγή

Ο βουλγαρισμός είναι μια πολυσύνθετη έννοια που εμπεριέχει στοιχεία ιστορίας, πολιτισμού και ταυτότητας, συνδεδεμένη στενά με την ανάπτυξη της εθνικής συνείδησης του βουλγαρικού λαού. Η έννοια αυτή αποτυπώνει την ιστορική πορεία της Βουλγαρίας, η οποία έχει αντιμετωπίσει συνεχείς προκλήσεις στη διατήρηση της ταυτότητάς της μέσα σε ένα περίπλοκο βαλκανικό και διεθνές περιβάλλον. Από τη στιγμή που η Βουλγαρία ιδρύθηκε ως ένα από τα πρώτα κράτη στην

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 16, 2025

Ευρώπη, η εθνική της ταυτότητα εξελίχθηκε με βάση την πολιτιστική, θρησκευτική και πολιτική της κληρονομιά, η οποία εμπλουτίστηκε μέσα από κατακτήσεις, μετακινήσεις πληθυσμών και ανταλλαγές πολιτιστικών επιρροών (Curta, 2001. Daskalov, 2004).

Ιστορικό Υπόβαθρο της Βουλγαρίας: Από το Πρώτο Κράτος στην Οθωμανική Κατάκτηση

Η ίδρυση του Πρώτου Βουλγαρικού Κράτους το 681 μ.Χ. με τον Κουμπράτ ως ηγέτη σήμανε την έναρξη της βουλγαρικής κρατικής ύπαρξης στην ευρύτερη περιοχή της Βαλκανικής. Αυτή η πρωτοποριακή ανάπτυξη έδωσε στη Βουλγαρία ισχύ και επιρροή, αλλά και έναν ιδιαίτερο πολιτισμό που συνδύαζε στοιχεία από τους Σλάβους, τους Θράκες και τις ιρανικές φυλές των Βουλγάρων. Ο χριστιανισμός καθιερώθηκε επίσημα ως θρησκεία της Βουλγαρίας από τον τσάρο Βόρη Α' τον 9ο αιώνα, γεγονός που ενίσχυσε περαιτέρω τη συνοχή και την ταυτότητα του κράτους και επέτρεψε τη δημιουργία μιας εθνικής κουλτούρας που καθοδηγήθηκε από την εκκλησία και τη γραμματεία (Daskalov, 2004).

Η χρυσή εποχή της Βουλγαρικής Αυτοκρατορίας, υπό τον τσάρο Συμεών Α' (893-927), είναι γνωστή για την πολιτιστική της άνθηση, καθώς αποτέλεσε κέντρο εκπαίδευσης και διάδοσης της κυριλλικής γραφής, που υιοθετήθηκε και από άλλους σλαβικούς λαούς. Το αλφάβητο αυτό αποδείχθηκε θεμελιώδες για τη διατήρηση της γλώσσας και της γραπτής παράδοσης και έπαιξε καθοριστικό ρόλο στη διάδοση του βουλγαρικού πολιτισμού (Karobar, 1986).

Ωστόσο, η Βουλγαρική Αυτοκρατορία διασπάστηκε και υποχώρησε στα τέλη του 14ου αιώνα, καταλήγοντας σε υποταγή από την Οθωμανική Αυτοκρατορία το 1396. Η πτώση της Βουλγαρίας στους Οθωμανούς άλλαξε δραματικά τη βουλγαρική κοινωνία και ταυτότητα, καθώς οι κάτοικοι βρέθηκαν υπό ξένο καθεστώς και αναγκάστηκαν να διατηρήσουν την ταυτότητά τους μέσα από την εκκλησία και τα μοναστήρια (Adanir, 1989).

Ο Βουλγαρισμός κατά την Οθωμανική Περίοδο

Κατά τη διάρκεια των πέντε αιώνων της Οθωμανικής κυριαρχίας, η βουλγαρική ταυτότητα εξελίχθηκε ως αντίδραση στην ξένη καταπίεση. Οι εκκλησίες και τα μοναστήρια διαδραμάτισαν κρίσιμο ρόλο στη διατήρηση της γλώσσας, της θρησκείας και του πολιτισμού, και αποτέλεσαν κέντρα αντίστασης και εκπαίδευσης (Adanir, 1989). Η θρησκευτική ταυτότητα των Βουλγάρων συνδέθηκε με τον βουλγαρισμό, κάνοντας τον χριστιανισμό αναπόσπαστο κομμάτι της εθνικής

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 16, 2025
τους συνείδησης. Παράλληλα, οι τοπικές κοινότητες και οι παραδόσεις διατηρήθηκαν ζωντανές μέσω του λαϊκού πολιτισμού, όπως τα λαϊκά τραγούδια, οι χοροί και οι εορτασμοί.

Κατά τον 18ο και 19ο αιώνα, η άνοδος των ιδεών του Διαφωτισμού και η επέκταση του εμπορίου συνέβαλαν στην αφύπνιση του βουλγαρικού λαού. Εμφανίστηκαν φιλόδοξοι λόγιοι και διανοούμενοι που έθεσαν τις βάσεις για την αναγέννηση της βουλγαρικής εθνικής συνείδησης. Αυτή η περίοδος σηματοδοτείται από την ίδρυση σχολείων, την έκδοση βιβλίων στη βουλγαρική γλώσσα και την εμφάνιση διακεκριμένων μορφών που έθεσαν τις βάσεις για την ανεξαρτησία (Daskalov, 2004).

Η Αναγέννηση του Βουλγαρισμού και ο Απελευθερωτικός Αγώνας - Διαμόρφωση της Εθνικής Ταυτότητας

Η βουλγαρική εθνική αφύπνιση οδήγησε στον Απελευθερωτικό Αγώνα του 19ου αιώνα, με στόχο την απελευθέρωση από την Οθωμανική κυριαρχία. Σημαντικές προσωπικότητες όπως ο Βασίλ Λέβσκι, ο Χρίστο Μποτέβ και άλλοι αγωνιστές οραματίστηκαν μια ανεξάρτητη Βουλγαρία που θα βασιζόταν στις αρχές της δικαιοσύνης και της ισότητας. Ο Λέβσκι, γνωστός ως ο «Απόστολος της Ελευθερίας», ίδρυσε μυστικές επαναστατικές επιτροπές και ανέπτυξε ένα δίκτυο αντίστασης. Η εξέγερση του Απριλίου του 1876 ήταν μια από τις πιο σημαντικές εκδηλώσεις του απελευθερωτικού κινήματος, αν και κατεστάλη βίαια. Ωστόσο, προκάλεσε το ενδιαφέρον των Ευρωπαϊκών δυνάμεων και οδήγησε τελικά στην παρέμβαση της Ρωσίας και στη σύναψη της Συνθήκης του Αγίου Στεφάνου το 1878, η οποία αναγνώριζε την ύπαρξη του Βουλγαρικού Πριγκιπάτου (Daskalov, 2004).

Μετά την ανεξαρτησία της, η Βουλγαρία ξεκίνησε τη διαδικασία εθνικής ανασυγκρότησης και εκσυγχρονισμού. Ως πριγκιπάτο και, αργότερα, ως βασίλειο, επεδίωξε να επανακαθορίσει τη θέση της στην περιοχή. Οι εθνικές και θρησκευτικές παραδόσεις αποτελούσαν ταυτόχρονα έμπνευση και σύμβολο ενότητας για τον λαό, ενώ η ιστορία και ο βουλγαρισμός ενισχύθηκαν ως στοιχεία που καθοδηγούσαν την πολιτική και κοινωνική ζωή της χώρας.

Ωστόσο, η Βουλγαρία βρέθηκε γρήγορα στη δίνη των Βαλκανικών Πολέμων και των Παγκοσμίων Πολέμων, γεγονότα που οδήγησαν σε οικονομικές δυσκολίες και σε αναθεωρητισμό. Με την κατάληξη της χώρας σε πλευρά που ηττήθηκε στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, η Βουλγαρία αντιμετώπισε απώλεια εδαφών και διεθνείς πιέσεις, γεγονός που

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 16, 2025
αναζωπύρωσε τον εθνικισμό και επανέφερε στο προσκήνιο τον βουλγαρισμό ως ιδέα και κίνητρο για τη διατήρηση της εθνικής ταυτότητας (Curta, 2001).

Η Βουλγαρία κατά τον 20ό Αιώνα: Σοσιαλισμός και Βουλγαρισμός

Μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, η Βουλγαρία εντάχθηκε στο σοβιετικό μπλοκ, με το Κομμουνιστικό Κόμμα να διαδραματίζει κυρίαρχο ρόλο στην κοινωνία. Η κομμουνιστική ιδεολογία συνυφάνθηκε με τη βουλγαρική ταυτότητα, αν και ο βουλγαρισμός προσαρμόστηκε στις συνθήκες του σοσιαλιστικού κράτους. Η κομμουνιστική περίοδος χαρακτηρίζεται από την ανάπτυξη μιας επίσημης κουλτούρας και παιδείας που επιδίωξε να συνδέσει τις παραδόσεις με τις σοσιαλιστικές αξίες, δημιουργώντας μια νέα μορφή εθνικής ταυτότητας (Sygkelos, 2011).

Η πτώση του κομμουνιστικού καθεστώτος το 1989 έφερε νέες αλλαγές. Η χώρα υιοθέτησε ένα δημοκρατικό πολίτευμα και επικεντρώθηκε στην οικονομική και πολιτική της ένταξη στην Ευρώπη, γεγονός που ολοκληρώθηκε με την ένταξή της στην Ευρωπαϊκή Ένωση το 2007 (Brandenberger, 2002). Παρά τις νέες κατευθύνσεις, ο βουλγαρισμός παραμένει ένα βασικό στοιχείο της εθνικής ταυτότητας, το οποίο διατηρείται ζωντανό μέσα από την κουλτούρα, την εκπαίδευση και τις παραδοσιακές αξίες.

Ο Βουλγαρισμός στη Σύγχρονη Εποχή: Παράδοση και Ευρωπαϊκή Ένταξη

Σήμερα, ο βουλγαρισμός έχει ενταχθεί σε ένα ευρύτερο ευρωπαϊκό πλαίσιο, καθώς η Βουλγαρία αντιμετωπίζει τις προκλήσεις της συμμετοχής της στην Ευρωπαϊκή Ένωση και της ενσωμάτωσης της παγκοσμιοποίησης. Οι σύγχρονοι Βούλγαροι καλούνται να διατηρήσουν την παραδοσιακή τους ταυτότητα, συνδυάζοντας τον βουλγαρισμό με μια ανοικτή προσέγγιση στον κόσμο. Οι πολιτιστικές εκδηλώσεις, η διάσωση της λαϊκής παράδοσης, και η προώθηση της βουλγαρικής γλώσσας και τέχνης παίζουν σημαντικό ρόλο στη διατήρηση του βουλγαρισμού.

Η χώρα αντιμετωπίζει κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα, όπως η μετανάστευση, η δημογραφική μείωση, και οι ανισότητες, τα οποία επηρεάζουν τη σύγχρονη βουλγαρική ταυτότητα. Ωστόσο, το πνεύμα του βουλγαρισμού παραμένει ανθεκτικό και προσαρμόζεται, παρέχοντας στο λαό ένα σημείο αναφοράς και ενότητας.

Στη μακρά ιστορία της η Βουλγαρία ήρθε πολλές φορές σε σύγκρουση και με τη βυζαντινή αυτοκρατορία και με το σύγχρονο ελληνικό κράτος. Στο πλαίσιο αυτής της άλλοτε

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 16, 2025

συγκρουσιακής και άλλοτε ειρηνικής συμβίωσης, τα δύο έθνη είχαν ανέκαθεν αντικρουόμενα συμφέροντα κυρίως αναφορικά με εδάφη τα οποία διεκδικούσαν. Το «μήλον της έριδας» ήταν η περιοχή της Μακεδονίας. Η περιοχή αυτή, ενταγμένη για αιώνες στο πλαίσιο της οθωμανικής αυτοκρατορίας, ήταν διάσπαρτη από λαούς (Adanir, 1989). Κατοικούσαν Σλάβοι, Έλληνες, Βούλγαροι, Τούρκοι, Βλάχοι κ.α. Η παρακμή της οθωμανικής αυτοκρατορίας και η διαφαινόμενη κατάρρευση της οδήγησε όλους τους διεκδικητές να εφαρμόσουν εκπαιδευτικές πολιτικές προκειμένου να πάρουν με το μέρος τους τους κατοίκους της περιοχής αυτής (Anderson, 1983. Κελπανίδης, 2002).

Δεδομένου ότι η προπαγάνδα ήταν έντονη και από τις δύο πλευρές, το ερώτημα που τίθεται είναι οι τρόποι με τους οποίους σφυρηλατήθηκε η βουλγαρική εθνική ταυτότητα σε μια τόσο ευαίσθητη και ταραγμένη περιοχή (Doob, 1989). Για να έχουμε ένα μέτρο σύγκρισης θεωρείται εύλογη η εξέταση των δύο οπτικών (της ελληνικής και της βουλγαρικής) σε σχέση με τη διαμόρφωση της εθνικής ταυτότητας των κατοίκων της Μακεδονίας, μιας περιοχής η οποία είχε ανέκαθεν μικτούς πληθυσμούς, μέσα από πρωτογενές υλικό της εποχής. Με την κριτική αντιπαράθεση των κειμένων, μπορούν να αναδειχθούν τα κυρίαρχα αφηγήματα των δύο λαών σε σχέση με την ταυτότητα τους και τους παράγοντες που τη συνδιαμορφώνουν (Παιονίδης, 2014).

Μεθοδολογία έρευνας

Για την απάντηση του παραπάνω ερευνητικού ερωτήματος, θα ακολουθηθεί η θεματική ανάλυση ποιοτικών δεδομένων η οποία συνίσταται στη συστηματική αναγνώριση, οργάνωση και κατανόηση επαναλαμβανόμενων μοτίβων νοήματος εντός ενός συνόλου δεδομένων (Παιονίδης, 2014). Με αυτόν τον τρόπο, ο ερευνητής αποκτά γνωστική πρόσβαση σε συλλογικούς τρόπους νοηματοδότησης και εμπειρίες. Η διαδικασία που θα ακολουθηθεί είναι η εξής: καταρχάς, θα εντοπιστούν οι κωδικοί ως κομβικά σημεία νοήματος και στη συνέχεια θα συσσωματωθούν σε θέματα τα οποία θα αποτελέσουν μέρη του επιχειρήματος το οποίο θα διατυπωθεί στο συμπέρασμα. Η επισκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας ανέδειξε ως εργαλεία φανατισμού στα προπαγανδιστικά έντυπα τα εξής:

- Παραχάραξη της ιστορίας
- Υποβάθμιση του πολιτισμού του αντιπάλου

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 16, 2025

- Αναξιοπιστία του αντιπάλου
- Υστερόβουλες πολιτικές με στόχο τη διαμόρφωση ευνοϊκού κλίματος

Ως υλικό θα χρησιμοποιηθεί από την ελληνική πλευρά το κείμενο του Αντώνιου Σπηλιωτόπουλου *Ιστορία 15 αιώνων: Ελληνισμός και Βουλγαρισμός*, το οποίο αποτελεί ανατύπωση από την εφημερίδα *Το Κράτος* και δημοσιεύθηκε το 1903. Από τη βουλγαρική πλευρά θα χρησιμοποιηθεί το κείμενο *Η Μακεδονία κατά τη χιλιετηρίδα του Αγίου Μεθοδίου: Έκθεσις περί της ενεστώσης καταστάσεως του Βουλγαρισμού εν Μακεδονία*, το οποίο δημοσιεύθηκε το 1885 στην εφημερίδα *Φιλιππούπολις*. Όπως αναφέρεται στην εισαγωγή ως συγγραφέας σημειώνεται κάποιος Οφέικωφ, αλλά με αυτό το ψευδώνυμο υπονοείται η Εξαρχία στην Κωνσταντινούπολη.

Παρουσίαση αποτελεσμάτων

Ελληνική οπτική

Με μια πρώτη ανάγνωση το κείμενο του Σπηλιωτόπουλου βρίθει από μειωτικές εκφράσεις έναντι των Βουλγάρων τους οποίους τους χαρακτηρίζει «*παραχαράκτες της ιστορίας*» χωρίς κανένα όριο στην «*απιστία*» και στην «*ασυνειδησία*» τους. Θεωρεί μάταιο να προσπαθεί κάποιος να συζητήσει μαζί τους, δεδομένου ότι κατέχουν όλα τα παραπάνω χαρακτηριστικά. Η ρητορική του Σπηλιωτόπουλου συνεχίζεται σε υψηλούς τόνους, ενώ οι χαρακτηρισμοί του είναι ακραία περιφρονητικοί για το έθνος των Βουλγάρων. Τους θεωρεί έθνος δίχως ιστορία, ενώ οι ίδιοι είναι «*τέκνα του ερέβους και του σκότους*» τα οποία ζουν στη βαρβαρότητα, στην απιστία και στο δόλο. Τους χαρακτηρίζει «*σκοιλήκια*» τα οποία ζουν κάτω από τα πτώματα και τη γη. Πρέπει να σημειωθεί ότι το κείμενο αυτό γράφθηκε την εποχή του μακεδονικού αγώνα και της προσπάθειας των Ελλήνων να διεκδικήσουν την περιοχή της Μακεδονίας, στην οποία ως γνωστό κατοικούσαν μαζί πολλά έθνη, ανάμεσα τους πολλοί Έλληνες και Βούλγαροι. Το υβρεολόγιο του κειμένου του Αντώνη Σπηλιωτόπουλου συνεχίζεται με την απόδοση στους Βούλγαρους του προσωνύμιου «*αιμοδιψείς τίγρεις*» οι οποίοι δεν είναι ούτε καν Σλάβοι, αλλά «*κάποιοι*» νομάδες τουρανικής καταγωγής. Στη συνέχεια γίνεται αναφορά στο βυζαντινό αυτοκράτορα Ιουστινιανό το Μέγα ο οποίος και έδωξε τις «*ορδές*» των Βουλγάρων διεξάγοντας νικηφόρες μάχες. Προφανώς και ο συγγραφέας υιοθετεί το αφήγημα του συνεχούς του ελληνικού πολιτισμού έτσι όπως διατυπώθηκε από τον ιστορικό Κωνσταντίνο

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 16, 2025

Παπαρρηγόπουλο, θεωρώντας τους βυζαντινούς αυτοκράτορες και εν γένει τη βυζαντινή αυτοκρατορία ως μια ελληνική αυτοκρατορία.

Στη συνέχεια ο συγγραφέας χαρακτηρίζει συλλήβδην το βουλγαρικό λαό αναξιόπιστο. Δημιουργεί τον όρο «*βουλγαρική πίστη*» για να δηλώσει τον αναξιόπιστο και επίορκο. Κατασκευάζει αυθαίρετους χαρακτηρισμούς στο όνομα της προπαγάνδας για να δημιουργήσει στεγανά ανάμεσα στους λαούς. Το μοτίβο της εξιδανίκευσης του «ελληνικού» πολιτισμού μέσω της αναφοράς στον αυτοκράτορα Νικηφόρο συνεχίζεται. Τον χαρακτηρίζει μεγαλοπρεπή ο οποίος έπεσε στη μάχη εναντίον των Βουλγάρων. Το ενδιαφέρον σημείο αυτού του αποσπάσματος είναι η συνέχεια, στην οποία περιγράφει τον τρόπο με τον οποίο ο Κρούμμος συμπεριφέρθηκε στο πτώμα του αυτοκράτορα Νικηφόρου. *«Απέκοψε την κεφαλήν του αυτοκράτορος με τα χέρια του και το κρανίο αυτού το έκανε κύπελο, με το οποίο έπινε το κρασί του στα όργια του».*

Ο βυζαντινός πολιτισμός αντίθετα παρουσιάζεται ως μεγαλόψυχος, τελείως αντίθετος από τη «*βαρβαρότητα*» του βουλγαρικού. Παρόλες τις φρικώδεις πράξεις των Βουλγάρων, οι βυζαντινοί αυτοκράτορες έστειλαν τους Έλληνες μοναχούς Κύριλλο και Μεθόδιο για να τους «*εκπολιτίσουν*». Αναφέρεται και το όνομα του Συμεών, ο οποίος μετά τον εκχριστιανισμό του ανατρέφεται ως βυζαντινός πρίγκηπας. Ο Συμεών παρουσιάζεται στη συνέχεια ως ένας αγνώμονας ηγεμόνας ο οποίος παρά τη μόρφωση και τη στοργή που έλαβε από τη βυζαντινή αυτοκρατορία και την εκπολιτιστική της δράση, κατέλαβε ολόκληρη την περιοχή της Μακεδονίας. Ο λόγος που προβάλλει ο Σπηλιωτόπουλος είναι η άκρατη μεγαλομανία των Βουλγάρων η οποία, κατά την κρίση του συγγραφέα είναι ένα εγγενές χαρακτηριστικό του λαού αυτού. Παρόλες όμως τις προσπάθειες του η Μακεδονία παρέμεινε ελληνική. Ο συγγραφέας στο σημείο αυτό φαίνεται να αγνοεί ή να αποκρύπτει σκόπιμα τον πολυπολιτισμικό χαρακτήρα της περιοχής της Μακεδονίας κυρίως την εποχή εκείνη των αυτοκρατοριών όπου η έννοια της εθνικής ταυτότητας δεν ήταν ακόμη αναπτυγμένη.

Η υποβάθμιση του βουλγαρικού λαού συνεχίζεται απρόσκοπτα και στη συνέχεια του άρθρου. Πιο συγκεκριμένα, ο συγγραφέας αναφέρεται στην απουσία γραπτής ιστορίας, ασμάτων, αλλά και γλώσσας. Μάλιστα χαρακτηρίζει το βουλγαρικό λαό ως το μόνο λαό της Ανατολής ο οποίος δεν διαθέτει δικιά του γλώσσα. Έτσι κάπως καταλήγει και στο συμπέρασμα ότι ο Ελληνισμός

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 16, 2025
 και ο Βουλγαρισμός είναι δύο αντίθετα ρεύματα, τα οποία αδυσώπητα οδηγούνται στη ρήξη. Το αποτέλεσμα, σύμφωνα με το συγγραφέα, είναι προδιαγεγραμμένο υπέρ των Ελλήνων,

Βουλγαρική οπτική

Από την άλλη πλευρά, το βουλγαρικό κείμενο εστιάζει περισσότερο στις βουλγαρικές επιδιώξεις, προβάλλει περισσότερο τις δυνατότητες των Βουλγάρων *per se* και λιγότερο τη σχέση τους με τους γειτονικούς λαούς. Γίνεται λόγος για το βουλγαρισμό ως ένα σλαβικό στοιχείο, για μια εθνότητα το οποίο ήταν «*πνιγμένη*» και «*χωνεμένη σχεδόν εντός ξένου στομάχου..*». Σημειώτέο ότι δεν αναφέρεται πουθενά η ταυτότητα του «*στομάχου*» στο οποίο ήταν «*χωνεμένη*» η εθνότητα αυτή. Σύμφωνα με το κείμενο, ο βουλγαρισμός ταυτίζεται με την ίδια τη Μακεδονία η οποία σιγά σιγά «*ξυπνάει*» και «*εκπαιδεύεται με την ίδια τη γλώσσα*» (εννοεί τη βουλγαρική).

Πέρα από την ίδια γλώσσα, η Μακεδονία, σύμφωνα με το συγγραφέα, είναι η πατρίδα κάποιων «*μεγάλων ανδρών του αρχαίου σλαβικού κόσμου*»! Ο συγγραφέας δεν μας πληροφορεί για το ποιος είναι αυτός ο κόσμος. Απλά θεωρεί τη Μακεδονία τον τόπο όπου «*ανέτειλε ο ήλιος της ευαγγελικής αλήθειας για το σλαβικό κόσμο*». Προφανώς αναφέρεται στον εκχριστιανισμό των Σλάβων διότι στην επόμενη αράδα μιλάει για τους Κύριλλο και Μεθόδιο αλλά και για άλλους σημαντικούς άνδρες της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Η παρουσίαση τους όμως είναι ψευδοϊστορική, δεδομένου ότι οι δύο αυτοί διπλωμάτες ήταν Έλληνες με καταγωγή από τη Θεσσαλονίκη. Τους αποκαλεί «*Σλάβους φωστήρες*», γεγονός που αποτελεί τουλάχιστον ιστορικό λάθος. Στη συνέχεια αναφέρεται στον αυτοκράτορα Ιουστινιανό, τον οποίο τον «*βαφτίζει*» Σλάβο με καταγωγή από την Αχρίδα. Με βάση τα παραπάνω, καταλαβαίνουμε ότι σκοπός του συγγραφέα είναι η ανάδειξη της Μακεδονίας ως το λίκνο των Σλάβων, ο τόπος από όπου ξεκίνησε ο σλαβικός πολιτισμός. Ουσιαστικά δηλαδή, ταυτίζει τους Βούλγαρους με τους Σλάβους, γεγονός το οποίος αποτελεί χονδροειδής ιστορική ανακρίβεια, δεδομένου ότι οι Βούλγαροι έχουν διαφορετική καταγωγή από τους νότιους Σλάβους.

Στη συνέχεια γίνεται για πρώτη φορά μια αναφορά στους Έλληνες. Παρατηρούμε όμως ότι ο λόγος του συγγραφέα δεν είναι εμπρηστικός. Αντίθετα, αναφέρει απλά ότι οι Έλληνες είναι αυτοί που ανοίγουν σχολεία και προσλαμβάνουν εκπαιδευτικούς για όλα σχεδόν τα χωριά και τις πόλεις. Υπό μια έννοια αναγνωρίζει την αποτελεσματικότητα της ελληνικής εκπαιδευτικής

πολιτικής η οποία συνεργάζεται έξοχα με τους τοπικούς συλλόγους και τις αρχές. Εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι ως τώρα ο λόγος του συγγραφέα είναι λιγότερο γλαφυρός από το κείμενο του Σπηλιωτόπουλου. Το σφάλμα ουσιαστικά είναι των ίδιων των Βουλγάρων οι οποίοι δεν μπορούν να αναμετρηθούν με τους Έλληνες σε πολιτικό και εκπαιδευτικό επίπεδο. Επίσης, γίνεται αναφορά στην προσπάθεια εκ μέρους των Ελλήνων της ελληνοποίησης των γηγενών πληθυσμών. Πάλι υπερτερούν οι Έλληνες, διότι, κατά τη γνώμη του συγγραφέα, μπορούν να πείσουν τους εύπορους Μακεδόνες να ενστερνιστούν την Ελληνική κουλτούρα, κάτι που δεν κατάφερε η βουλγαρική εκπαιδευτική πολιτική. Οι Έλληνες παρουσιάζονται ως αυτοί που «*διαβάλλουν*» τους Βούλγαρους και προσπαθούν να τους εξοντώσουν· ως αυτοί που δεν αφήνουν τους Βούλγαρους να μιλήσουν τη γλώσσα τους.

Απάντηση σε όλα αυτά έδωσε η Εξαρχία η οποία «*έθεσε σε κίνηση την εκπαιδευτική προπαγάνδα*». Μέσω αυτής οι ίδιοι οι μαθητές, σύμφωνα με το συγγραφέα, θα επιλέξουν τα βουλγαρικά σχολεία από τα ελληνικά. Άρα, η βουλγαρική πολιτική δεν θα ασκήσει καμιά βία. Ενδιαφέρον σημείο του κειμένου αποτελεί ο ισχυρισμός ότι η ελληνική πλευρά στέλνει γυναίκες δασκάλες οι οποίες έχουν καλύτερη πρόσβαση στην ελληνική οικογένεια. Η έμφαση στη μητέρα, ως κοινωνικοποιητικός παράγοντας, θα κάνει τη χρήση της ελληνικής γλώσσας επικρατέστερη, γεγονός το οποίο θα διαμορφώσει και τις γενιές αργότερα.

Το επόμενο κεφάλαιο αφορά τον καθολικισμό στην Βουλγαρία. Ο συγγραφέας αναφέρεται στην προπαγάνδα εκ μέρους των Ευρωπαίων κυρίως των Αυστριακών, οι οποίοι και αυτοί επιδιώκουν την πρόσβαση στο Αιγαίο μέσω «*του κόλπου της Θεσσαλονίκης*». Ο συγγραφέας θεωρεί ότι αυτή η προπαγάνδα είναι πιο επικίνδυνη από αυτή των Ελλήνων. Η Ουνία στη Βουλγαρία, σύμφωνα με το συγγραφέα, είναι το «*καταφύγιο*» των «*καταδυναστευόμενων Βουλγάρων*» έναντι της πολιτικής των Ελλήνων αλλά και των Τούρκων. Η Ουνία όμως είναι ο πολιτικός δάκτυλος της Αυστρίας. Ο συγγραφέας τονίζει τον κίνδυνο της διχόνοιας η οποία θα προκληθεί από τη θρησκευτική διαίρεση. Το κείμενο συνεχίζεται με τις επιπτώσεις της Ουνίας και του καθολικισμού γενικότερα στην ευρύτερη περιοχή της Μακεδονίας. Το τελευταίο μέρος του κειμένου είναι αφιερωμένο στην παράθεση στατιστικών στοιχείων καθολικών και ελληνικών δομών στη Μακεδονία. Είναι πράγματι μια αναλυτική καταγραφή χωρίς φυσικά να μπορούμε να τεκμηριώσουμε όλα αυτά τα στοιχεία.

Συμπεράσματα

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 16, 2025

Ο βουλγαρισμός αποτελεί έναν διαχρονικό πυλώνα της βουλγαρικής ταυτότητας, ο οποίος αναδύθηκε μέσα από μια μακρά πορεία ιστορικών αγώνων, πολιτιστικής άνθησης και κοινωνικών μεταβολών. Στην παρούσα εργασία έγινε προσπάθεια διερεύνησης με ποιοτικό τρόπο των μεθόδων διαμόρφωσης της ελληνικής και της βουλγαρικής εθνικής ταυτότητας στη Μακεδονία των αρχών του 20^{ου} αιώνα. Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε ήταν μια θεματική ανάλυση των ποιοτικών δεδομένων δύο κειμένων προπαγανδιστικού χαρακτήρα.

Συγκρίνοντας τα δύο κείμενα μπορεί κάποιος να ισχυριστεί ότι η ελληνική πλευρά ασκεί εντονότερη προπαγάνδα με τρόπο καταφανώς υποτιμητικό για το βουλγαρικό λαό. Προβάλλεται μια εξιδανικευμένη μορφή της ελληνικής ιστορίας ενώ ταυτίζεται ουσιαστικά ο ελληνικός και ο βυζαντινός πολιτισμός. Οι Βούλγαροι παρουσιάζονται αγροίκοι και αγνώμονες έναντι ενός πολιτισμού ανώτερου ο οποίος χωρίς να δείξει ρεβανσισμό θέλησε εντέλει να τους εκπολιτίσει εκχριστιανίζοντας τους. Το κείμενο βρίθει από εξευτελιστικά κοσμητικά επίθετα. Με άλλους λόγους αποτελεί ένα καθαρά προπαγανδιστικό κείμενο το οποίο έχει ως στόχο τους πληθυσμούς της Μακεδονίας οι οποίοι την εποχή εκείνη μαζί με την περιοχή ήταν το επίκεντρο της διαμάχης πολλών δυνάμεων της ευρύτερης περιοχής.

Από την άλλη το βουλγαρικό κείμενο είναι εμφανώς πιο μετριοπαθές. Παρόλο που παρατηρούνται πολλά ανακριβή και ψευδοϊστορικά στοιχεία, σε γενικές γραμμές δεν καταφέρεται σε μεγάλο βαθμό εναντίον των αντιπάλων των Βουλγάρων με μειωτικούς χαρακτηρισμούς. Αντίθετα, προβάλλει την αποτελεσματικότητα τόσο της ελληνικής εκπαιδευτικής πολιτικής όσο και της καθολικής προπαγάνδας. Θα μπορούσε να πει κανείς ότι αποτελούν πρότυπα μίμησης για μια αντίστοιχη βουλγαρική πολιτική. Τέλος, η παράθεση στατιστικών στοιχείων προσδίδει κάποιου είδους επιστημονικότητας, παρόλο που δεν μπορούν να επιβεβαιωθούν.

Διάφοροι «ειδήμονες» της προπαγάνδας σε καθεστώτα που αιματοκύλησαν τον κόσμο ισχυρίστηκαν ότι η προπαγάνδα η οποία αναγνωρίζεται ως προπαγάνδα δεν είναι αποτελεσματική (Doob, 1989). Μπορεί να ειπωθεί συνεπώς ότι το ελληνικό κείμενο δεν αποτελεί αποτελεσματική προπαγάνδα. Αντίθετα, το βουλγαρικό κείμενο με αυτήν την επίφαση επιστημονικότητας θα μπορούσε να πείσει όσους είναι στο μεταίχμιο. Η όλη πολιτική της Βουλγαρίας αποδείχθηκε άκρως «ευέλικτη» καθ' όλη τη διάρκεια της σύγχρονης ιστορίας της. Οι εναλλαγές στρατοπέδων ήταν συχνό φαινόμενο, γεγονός που δημιούργησε πολλά

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 16, 2025
 προβλήματα και ήττες. Είναι και αυτό μια ένδειξη ότι ο εθνικισμός ο οποίος συνοδεύεται από ανακρίβειες και ψευδοϊστορικές αναφορές μόνο αρνητικές επιπτώσεις μπορεί να έχει.

Βιβλιογραφία

- Adanir, F. (1989). Tradition and Rural Change in Southeastern Europe during Ottoman Rule. In *The Origins of Backwardness in Eastern Europe*, edited by Daniel Chirot. Berkeley–Los Angeles–Oxford: University of California Press, 131–176.
- Anderson, B. (1983). *Imagined Communities*. Thetford, Norfolk.
- Brandenberger, D. (2002) *National Bolshevism. Stalinist Mass Culture and the Formation of Modern Russian National Identity, 1931–1956*, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press.
- Curta, F. (2001) *The Making of the Slavs: History and Archaeology of the Lower Danube Region, c. 500–700*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Daskalov, R. (2004). *The Making of a Nation in the Balkans*, Budapest, CEU Press.
- Karobar, P. (1986). The Significance of the Autonomy of the Macedonian People in Pirin Macedonia, *Macedonian Review*, 16 (3), 303–314.
- Doob, L. (1989). Propaganda, *International Encyclopedia of Communications*. Ed. Erik Barnouw et al. New York: Oxford UP, Vol. 4. 374-78.
- Syngelos, G. (2011). *Nationalism from the left*. Leiden-Boston, Brill.
- Κελπανίδης, Μ. (2002). *Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης: Θεωρίες και Πραγματικότητα*. Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.
- Παιονίδης, Φ. (2014). *Στοιχεία κριτικής επιχειρηματολογίας*, Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Ζήτη.
- Σπηλιωτόπουλος, Α. (1903). *Ιστορία 15 αιώνων: Ελληνισμός και Βουλγαρισμός*, Αθήνησιν, Εκ του Τυπογραφείου του Κράτους.
- Φιλιπούπολις, (1885). *Η Μακεδονία κατά τη χιλιετηρίδα του Αγίου Μεθοδίου*, 124614.

